

„EMILIA CÂNDVA SERBAC” SAU DESPRE „REFUZUL” NUMELUI

DAIANA FELECAN

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca
Centrul Universitar Nord Baia Mare, România

“Emilia once Serbac”, or on the “disavowal” of one’s name

Abstract: The author’s studies on unconventional anthroponomastics and the Romanian literature of the same orientation, regarding the act of naming and its products – names –, mainly pay attention to the psycholinguistic attitude of the naming agent in relation to the selection and attribution of a nominal substitute for a named subject. In general, one takes into consideration the extralinguistic factors that led to the coinage of an unofficial name and its entrance into the extended use (the history and functionality of the official name).

On the present occasion, I propose a theoretical excursus whose main point is the named individual. To be more precise, I will try to unravel the grounds on which a name bearer himself/herself denies his/her canonical name or the said anthroponym is avoided by other participants in its usage.

Thus, I establish as the centre of interest of my analysis the attempt to reconstitute the psycho-, sociolinguistic and pragmatic effect produced (on the bearer) by a nominal choice made by someone else. By denying and subsequently replacing one’s name through an unconventional means of expression, the patient exerts his/her right to appeal and initiates a second appeal against a (naming) decision that is considered, more often than not, to bring prejudices (especially moral ones).

Keywords: unconventional anthroponym, name change, psycholinguistic attitude.

1. De la convențional la neconvențional

1.1. În studiile noastre de antropomastică neconvențională, precum și în bibliografia românească de aceeași orientare, în ceea ce privește actul numirii și produsele acestuia – numele –, se urmărește, cu predilecție, atitudinea psiholingvistică a agentului nominator cu referire la selecția și alocarea unui substitut nominal pentru subiectul de numit. Se are în vedere, în general, suma de factori extralingvistici care au condus la generarea și intrarea în uzul extins a unui nume neoficial (istoricul și funcționalitatea acestuia).

Cu prilejul de față, înaintăm un demers teoretic dispus în două părți distincte, al căror reper (și liant) va fi *cel numit*, mai exact, încercăm să deslușim temeiurile în baza cărora titularul însuși își repudiază numele canonic sau acesta îi este eludat de către ceilalți participanți la luarea în folosință a respectivului antroponim.

Astfel, fixăm drept centru de interes al analizei încercarea de reconstituire a efectului psiho-, sociolingvistic și pragmatic produs (asupra purtătorului) de pe urma unei alegeri nominale determinate de altcineva. Refuzându-și și ulterior înlocuindu-și numele printr-o modalitate de expresie neconvențională, pacientul își exercită dreptul de apel și instituie recurs la o decizie (de numire) pe care o consideră, în cele mai multe cazuri, aducătoare de prejudicii (morale, în special).

1.2. Marcarea unui existent este legată de oficializarea intrării sale în lume în calitate de subiect *identificabil*, devenit, prin ritual (sacru), *identificat* ($T_0 \Rightarrow T_1$)¹. Odată cu botezarea (ieșirea din starea de ne-numit și mirungerea ca identificat), cel în cauză (de acum re-cunoscut la nivelul familiei și al societății) preia pecetea neamului, asigurându-i continuitatea și funcționând el însuși, simultan, ca beneficiar și mesager. Modalitatea în care se garantează succesivitatea prerogativelor nominale este condiționată cultural: fiecare civilizație etnolingvistică abordează cutumiar problema perpetuării *vs.* întreruperii stirpei la nivelul numelui. Avem în vedere, în comunicarea de față, modelul genealogiei denominative specific comunității românești tradiționale, conform căruia noul-născutului i se atribuie un nume de gen (proxim) – patronimicul (cel mai frecvent), matronimicul (mai rar) sau ambele (și mai rar). Această situație din urmă se regăsește, fără a fi o prescripție, atunci când fiecare părinte își păstrează numele de familie de dinaintea căsătoriei, alăturându-l sau nu de cel al partenerului. Regula nescriasă (avându-și, probabil, temeiurile în recomandarea biblică referitoare la supunerea femeii față de bărbat) reclamă ca soția să-și abandoneze numele de fată și să-l preia pe cel al soțului (într-o cheie de lectură simbolică, gest al încredințării în deciziile celui devenit de acum *pater familias*).

Societatea modernă instituie un nou tip de paradigmă în privința cutumei denominative, prin refuzul tiparului resimțit puternic tradiționalizat și discriminator într-o lume în care se militează tot mai vizibil pentru egalitatea sexelor. Astfel, femeia este în drept de a-și purta și după căsătorie numele de fată. În plus, sunt tot mai rare excepțiile în care bărbatul preia numele soției, adăugându-l la numele lui sau renunțând la acesta. Dincolo de dimensiunea subiectivă a conservării numelui de fată (orgoliul feminin), se pot identifica și rațiuni de ordin pragmatic: numele respectiv fie este ilustru (înscrind, astfel, cuplul într-o apartenență nobiliară, culturală etc.) –, fie este ales pentru a rezolva situația creată de o eufonie deficitară (*Țăța* => *Tița*) sau de o semantică nesatisfăcătoare (*Catâru* => *Dinescu*), fie femeia și-a câștigat o oarecare notorietate (este cunoscută într-un domeniu al vieții sociale) cu numele de dinaintea căsătoriei. Tot ca o abatere de la normă este percepută renunțarea cuplului la ambele nume de familie anterioare și opțiunea pentru altul neutru, probabil din aceleași temeiuri subiectiv-afective sau care țin de structura componentei lexico-semantice (complex sonor cu rezonanță

¹ „Reprezentanții culturii tradiționale credeau că tot ce există trebuie să aibă un nume și că obiectele nenumite, de fapt, nici nu există. În virtutea acestei legi, la nașterea unui copil, până ca acesta să primească un nume adevărat de botez, la diferite popoare, inclusiv la români, noul-născutului i se dădea totuși un nume provizoriu” (Evseev 1997: 315).

dizarmonică sau „formă internă” având referință socotită tabu de comunitate: trimiteri obscene sau la diverse procese fiziologice: *Pârțăilă => Ionașcu*).

Indiferent de ascendența (maternă sau paternă) care s-a impus, numele convențional este o structură complexă, alcătuită dintr-unul sau mai multe nume (selecția și numărul lor fiind date, cum s-a văzut, de specificul denominativ, dar și de „genele” mai puternice), urmat(e) de unul sau mai multe prenume².

1.3. În incursiunea noastră în domeniul numelui convențional am amintit câteva dintre perspectivele de cercetare (dezvoltate considerabil, de altfel, în literatura de specialitate românească și străină); dacă abordările numelui oficial sunt oarecum „măsurabile”, filonul principal de analiză reprezentându-l posibilitățile lor combinatorii, infinite, în schimb, sunt unghiurile de investigare a numelor neoficiale, care depășesc simpla repertoriere, acestea sporind mai cu seamă în direcția descoperirii resurselor de creativitate pe baza diverselor potențe (ludice, derivative, reconsiderări semantice, schimbarea clasei morfologice etc.) ale limbii. Ne-am oprit până la momentul actual asupra numelor neconvenționale în calitate de produse ale actului de numire neconvențională, tipologizându-le și stabilindu-le funcția comunicativă (vezi Felecan 2014). Vom încerca, în continuare, să identificăm noi clase de nume neconvenționale, urmărind procedeele retorico-pragmatice pe baza cărora se constituie, luând în calcul, totodată, acolo unde contextul o permite, componenta perlocuționară a mesajului-nume.

2. Pierdere și recuperare în nume

2.1. Numele: *blestem* / vs. / *binecuvântare*

Ne-spunerea pe numele oficial sau de-naturarea acestuia este o constantă în culturile arhaice și tradiționale. Cea mai cunoscută interdicție de ne-numire este aceea legată de numele diavolului, fapt care a generat multitudinea de variante de numire alternative (*Michidușă, Necuratul, Scaraoșchi, Ucidă-l crucea / toaca* etc.). Există credința că pronunțarea numelui său ar atrage o modificare (de rău augur) în ordinea realității³. Această credință în puterea aducătoare de nenorociri o regăsim și în gestul schimbării numelui oficial (rebotizarea simbolică) a unui copil atins de o boală foarte gravă (v. Felecan O. 2015). În credința populară, înlăturarea numelui atrage după sine îndepărtarea bolii. Astfel, se operează o distincție între *nume rele* (aducătoare de nenorociri) vs. *nume bune* (cu valențe apotropaice)⁴.

² Am dezvoltat în studiile noastre anterioare problematica referitoare la componentele numelui convențional, motiv pentru care nu o reluăm aici. Vezi, pentru detalii, Felecan 2014.

³ „Pericolul de a rosti numele unor realități numenale, pentru a nu dezlănțui forța lor incontrollabilă și uneori ostilă omului, și-a găsit reflectarea în tradiția menținerii în secret a numelui adevărat al divinității și înlocuirea lui prin epitete și eufemisme de tip *encomiastic* (de îmbunare) sau *kakofemice* – de alungare prin urâtenia lor (e cazul majorității numelor Dracului la români)” (Evseev 1997: 314).

⁴ „Sistemele onomastice tradiționale, printre componentele lor magice, aveau inclusă și o funcție apotropaică. Ea se manifestă în mai multe forme. Una din ele consta în obiceiul de a

Dorința de a ține relele departe de individ și de a-l proteja se prelungește și după moarte (urmașii au nevoie să creadă că au executat tot ce a depins de ei ca la nivelul numelui să i se asigure celui decedat un loc în lumea spiritelor bune). Protecția nu se referă neapărat la evitarea unui nume care i-a atras defunctului un destin nefericit în timpul vieții, ci aceasta traduce fie respectarea opțiunii celui plecat pentru o anumită expresie denominativă, fie felul în care cei rămași au înțeles să îndeplinească, (și) la nivel nominal, ritualul ce li se cuvine morților.

În acest sens, ne-a reținut atenția inscripția de pe una dintre crucile din cimitirul Bisericii „Sfânta Paraschiva” (1770) din comuna Desești, jud. Maramureș, lăcaș de cult aflat în Patrimoniul Mondial UNESCO: „Aci zac osemintele scumpei defuncte *Emilia cândva Serbac* (subl. n.), repausată în 1891 – 31 dec., în anul al 19-lea al etății sale”. Dincolo de valoarea de document istorico-literar⁵, realizarea lingvistică a componentei onomastice este mai puțin obișnuită. Am identificat trei niveluri de interpretare a structurii antroponimice, primele două de suprafață (lexico-semantic), iar ultimul simbolic.

2.1.1. Adverbul *cândva* poartă încărcătura semantică a formulei antroponimice convenționale (alăturând unui prenume un nume de familie, ambele lipsite de sens lexical) și tot el, cu rol de interfață, de-convenționalizează numele oficial *Emilia Serbac*. Prezența lui iscă sens, declanșează intrarea în poveste.

Cândva instituie o graniță temporală, o trecere de la un *ante* la un *post* (*mortem*); adverbul nu doar clasifică un fost existent, ci îl și califică, instigă la citirea în cheie semnificată a unui semnificant nominal. *Cândva* fixează lectura pe direcția luării în considerare a istoricului unei persoane care este posibil să nu fi trecut în eternitate cu starea nominală cea mai recentă (*i. e. dinaintele* cel mai apropiat de moarte, când ea fusese, probabil, căsătorită, implicit, purtătoare a altui nume decât cel de fată), ci într-o alta anterioară, evocată la nivelul numelui familial *Serbac*. În această accepție, *cândva* funcționează ca echivalent morfosemantic al participiului *fostă*: *Emilia fostă Serbac*.

Lectura formulei nominale inscripționate este descifrată, astfel, ca dorință

da copilului mai multe nume. [...] Socoteala aici e foarte simplă: duhurile morții acționează prin nume. Dacă află numai unul din aceste nume, acțiunea lor asupra copilului rămâne limitată. O altă formă era legată de evitarea atribuirii numelui unui frate mort sau, dimpotrivă, copilul primea numele bunicului sau bunicii sale decedate [...], care au trăit însă mai mult și au avut noroc în viață. Dar modalitatea cea mai interesantă, care a lăsat urme adânci în onomastica românească, este de a se atribui copilului, la naștere sau în caz de boală, un nume totemic și înfricoșător [...]” (Evseev 1997: 315). În concepția unor popoare primitive (vezi Freud 1991: 89), „dacă cunoști numele unei persoane sau al unui spirit, prin acest simplu fapt ai și dobândit o anumită putere asupra purtătorului aceluiași nume”.

⁵ Inscripția oferă o mostră de limbă vorbită la finele veacului al XIX-lea de către locuitorii unei așezări rurale din Ardeal. Ea reproduce un tipar lingvistic specific – mai elevat decât cel folosit în uzanțele cotidiene – de redactare a textelor funerare. Fragmentul conține atât neologisme (*oseminte*, *repusată*), cât și elemente arhaice (G sg. *-iei: etății*). Este evident faptul că fie cel care era responsabil cu realizarea inscripțiilor funerare, fie cel / cei care au comandat textul (aparținătorii defunctei) posedau un oarecare grad de instrucție.

a defunctei / aparținătorilor sau a comunității de a(-i) marca altă identitate, inițială (familială, socială etc.) decât aceea recentă, pe care a avut-o înainte să moară. *Când s-a numit altfel (cândva)* (*Serbac* fiind numele de fată, vezi *infra*), implică ea a reprezentat o altă identitate, a cărei prelungire și nondelimitare s-au înfăptuit și după moarte. Prin continuarea numelui, se presupune că ea sau familia primară dorește să păstreze relația cu aceasta din urmă, să se întoarcă în lut cu identitatea originară, refuzând-o pe cea ulterioară, de împrumut (dobândită prin căsătorie, eventual). *Cândva*, astfel conotat, are rol de operator de incluziune în grupul familial, de marcarea a ascendenței, a apartenenței clanice.

2.1.2. O altă interpretare posibilă – în absența unei opinii documentate, bazate pe argumente verificabile – la care trimite adverbul este aceea a intenției de delimitare tot temporale, dar, de data aceasta, fără a identifica / presupune două momente numitoare distincte în viața (istoria) femeii (*ante mortem*) (*Emilia Serbac* = T_1 / vs. / *Emilia X* = T_2 (/ Moarte)). Pe această izotopie, adverbul *cândva* ar fi o „punere în abis” – o închidere într-un instrument (lexico-semantic) temporal a vieții – a perioadei de dinainte de moarte:

cândva = „în timpul vieții” / vs. / *acum* = „în timpul morții”

|
correspondent (unitate temporală) reconstituit(ă)
inferențial, prin antiteză cu *cândva*

2.1.3. În sprijinul celei de-a treia interpretări, religioase, vine singura informație contextuală accesibilă, și anume că tatăl femeii (îngropat în apropiere) a fost preot (indicație care conferă susținere suplimentară descifrării simbolic-religioase a inscripției funerare) și că a decedat după fiică (fapt care contravine legii firii: moartea părinților o precedă pe cea a copiilor). Ca orice creștin practicant (mai mult, ca unul care făcea parte din rândul clerului), el știa că numele cu care fiica va fi numită / pomenită după moarte este (doar) *Emilia* (în pomenirea morților se rostește numai prenumele), celelalte compliniri reprezentând simple localizări temporale parantetice în nomenclatorul celor decedați.

În această lectură, *cândva Serbac* este un adjunct de localizare spațio-temporală, care, în ritualul de îndeplinire a celor convenite morților, devine secundar, un indiciu suplimentar (eventual facultativ) în vederea stabilirii încadrării familiale din timpul vieții. *Emilia* este componenta nominală care indică (și asigură) apartenența la eternitate, în vreme ce *Serbac* – componenta vremelnică a formulei antroponimice – marchează viețuirea în trup (familia pământească), lăsat în urmă în viață și părăsit odată cu intrarea în moarte (spirit).

2.2. Operatori generici

2.2.1. Rămânând în aceeași sferă a numirii lumii de dincolo, semnalăm un apelativ cu valoare generică (valență dezambiguizabilă doar la nivel contextual), *The Others*,

„Ceilalți”, care dă titlul thrillerului (2001) în regia și scenariul lui Alejandro Amenábar. Cu acest generic nedeterminat⁶ sunt denumite spiritele morților ce revin, la răstimpuri, în lumea viilor.

Prin intermediul unui astfel de operator de genericitate (dar și al altora de aceeași factură, vezi *infra*), se indică deținătorii unor roluri tematice: de agent (atunci când locutorul se include „neexplicit, neangajant” (Zafiu 2003: 233) în genericitate, într-un grup predeterminat: $eu = \text{ceilalți} / \text{unii} / \text{alții}$) și de pacient (când locutorul se exclude dintr-un grup constituit, când este neimplicat: $eu \neq \text{ceilalți} / \text{unii} / \text{alții}$)⁷.

Socotim acest gen de apelative desemnând nume comune de grup ca împărțind statutul propriu al numelor proprii *per se* și operând identificarea „membrilor unui grup prin aport de informații tipizante, singularizante și sociologizante” (Ionescu Pérez 2007: 227).

*Formulele antroponimice*⁸ analizate („unități discursive prin care se realizează funcția de individualizare și de identificare a membrilor unui grup uman și a grupului considerat ca unitate”, Ionescu Pérez 2007: 218) circumscriu semantic un ansamblu omogen de indivizi. Argumente în favoarea considerării lor drept antroponime stau

- posibilitatea crescută de individualizare într-o colectivitate a unui grup bine delimitat,
- caracterul individualizator dat (și) de însușirile semantice intrinseci ale clasei morfologice căreia îi aparțin: (adj.) pron. demonstrative de diferențiere – *ceilalți* – și pron. nedefinite: *alții* (< lat. *alter, -era, -erum* „unul (din doi), celălalt” (Guțu 1983: s.v.),
- existența referențelor reperabili (care constituie o masă compactă de subiecți intersanjabili).

2.2.2. Apelative onimizate, care conțin un coeficient de generalitate, găsim și în utilizări la singular. Denominații propriale de sorgine biblică, precum *bunul samaritean*, *fiul risipitor*, *vameșul*, *fariseul* sau unități denominative de proveniență paremiologică

⁶ „În cadrul categoriei semantice a genericității”, (adj.) pron. demonstrativ și pron. nehotărât pot fi considerate „operatori generici care indică un grup, o categorie de persoane, cu referință potențială, și care apar în mod prototipic în propoziții caracterizante, generice (care presupun, la nivelul predicăției, o generalizare asupra evenimentelor sau a proprietăților)”. Ele pot avea valoare non-specifică, generică – „indicând deținătorul unui rol tematic [...] obligatoriu *uman, colectiv și nedefinit*” (Zafiu 2003: 235). Cf. și Munteanu Siserman (2008: 172): „clasa [pronumelelor nehotărâte] este foarte eterogenă, fiindcă există nehotărâte care funcționează atât în calitate de substituți, cât și în calitate de nominale” (trad. n.).

⁷ „Pronumele nehotărâte sunt generice în sensurile lor non-specifice, presupunând însă diferențieri suplimentare [...]”. Operatorii generici *ceilalți*, *alții* sunt „simultan generici și deictici” atunci când includ locutorul, indicând, totodată, „și grupul din care acesta se prezintă ca făcând parte” (Zafiu 2003: 241).

⁸ *Formula antroponimică* „reprezintă un referent complex, constituit prin aportul de informație specifică fiecărui component, în virtutea apartenenței acestuia atât la o clasă determinată a sistemului de nume proprii ale unei limbi date, cât și, în cadrul clasei, la diferite categorii ale acesteia” (Ionescu Pérez 2007: 219).

(*Leleşul* mai mult *aleargă*, *scumpul* mai mult *păgubeşte*., *Călătorului* îi şade bine cu drumul.) sunt de-structurabile polifonic şi susceptibile de a avea acoperire referenţială generală, graţie principiilor cu valabilitate universală pe care le degajă. De exemplu, orice om care manifestă disponibilitate pentru a ajuta este îndreptăţit să fie etichetat (supranumit) – dincolo de numele convenţional care se estompează, devenind secundar – drept bun samaritean; unui individ pe care natura meseriei îl determină să călătorească i se va spune că nu poate zăbovi prea mult într-un loc, implicit că îi şade bine cu drumul etc. Toate aceste „bucăţi” de „discurs repetat” se susţin doar în măsura în care în spatele complexului sonor se găseşte „urma” denotatului („referinţa actuală”)⁹ (Milner 1978, *apud* Moeschler, Reboul 1999: 358), care umple cu „sens” o formă „goală” altfel, o latenţă aşteptând să fie activată prin transfuzia cu semnificaţie (referenţul este cel care „încarcă” forma cu sens). Sensul există *in nuce*, înscris în forma nominală ca potenţialitate („referinţă virtuală”¹⁰ (Milner 1978, *apud* Moeschler, Reboul 1999: 358)), contextul situaţional fiind cel care face trecerea de la „referinţa virtuală” (saturată semantic) – dar la nivelul genericităţii – la „referinţa actuală”, care permite identificarea neunivocă a unui referent unic.

2.3. Funcţii textual-discursive ale „nonnumelor” în texte sacre

Vom selecta, în cele ce urmează, câteva contexte diagnostice cu apelative onimizate – nume comune de grup din *Biblie*, investigându-le cu precădere nivelul textual-discursiv (fără a avea pretenţia că interpretarea noastră se suprapune peste / se intersectează cu lectura consacrat teologică).

Fragmentele de discurs religios¹¹ discutate sunt alcătuite pe modelul antitezei didacticist-moralizatoare *eu – ceilalţi, unii – alţii / ceilalţi*, dar şi al corespondenţei complementare *unii – alţii*.

(a) *Iar el i-a zis: „De mă vor lega cu funii noi, care să nu mai fi fost întrebuinţate, atunci eu voi slăbi şi voi fi ca şi ceilalţi oameni”* (Cartea judecătorilor, 16, 11).

Atunci Dalila a zis către Samson: „Tu mă amăgeşti mereu şi-mi spui minciuni. Spune-mi drept, cu ce să te lege?” Iar el i-a zis: „De vei împleti şapte şuviţe de păr din capul meu şi le vei prinde cu un cui de sulul de la războiul de ţesut, atunci eu voi slăbi şi voi fi ca şi ceilalţi oameni” (Cartea judecătorilor, 16, 13).

⁹ „Referenţul unui termen referenţial, obiectul din lume pe care îl desemnează acest termen, este referinţa actuală a termenului [...]” (Moeschler, Reboul 1999: 358).

¹⁰ „Semnificaţia lexicală a termenului referenţial, care determină condiţiile pe care trebuie să le îndeplinească un obiect din lume pentru a fi referinţa actuală a termenului în cauză, este referinţa sa virtuală [...]” (Moeschler, Reboul 1999: 358).

¹¹ Munteanu Siserman (2014: 387–401) propune o abordare comparativ-contrastivă a discursului religios în două sisteme idiomatice (i. e. limba română / limba franceză), la mai multe niveluri de analiză: morfosintactic, semantic, transfractic (textual-discursiv) şi surprinde „caracterul sentenţios al textului scripturistic”, explicabil prin genericitatea conferită / actualizată (şi) de prezenţa unor nuclee morfosemantice ale grupului verbal şi nominal (de exemplu, prezentul gnomic şi anumite structuri nominale nehotărâte).

Și atunci i-a descoperit el toată inima sa și i-a zis: „Briciul nu s-a atins de capul meu, căci eu sunt nazireu al lui Dumnezeu din pântecel maicii mele; de m-ar tunde cineva, atunci s-ar depărta de la mine puterea mea și eu aș slăbi și aș fi ca și **ceialți** oameni (Cartea judecătorilor, 16, 17).

Un anumit tip de atitudine din partea celorlalți ar genera schimbări în comportamentul etic al emițătorului, care se distinge de restul indivizilor – pe care îi califică drept „slabi” –, el conservându-și (încă) tăria (fizică și de caracter); identificarea cu ceilalți ar fi consecința unor acte puse sub semnul ipoteticului (el se va pierde în masa celorlalți doar cu împlinirea unor condiții): *de mă vor lega...*, *de vei împleți...*, *[de] vei prinde...*, *de m-ar tunde...* :

(b) *Astfel a trecut el și a stat între tabăra Egiptenilor și tabăra fiilor lui Israel; și era negură și întuneric pentru **unii**, iar pentru **ceialți** lumină, noaptea, și toată noaptea nu s-au apropiat unii de alții (Ieșirea, 14, 20).*

În timp ce pentru unii (cei lipsiți de sau oscilanți în credință) întunecimea este atotstăpânitoare, pentru ceilalți (credincioși), lumina (credinței) este vizibilă și în noaptea (i. e. nesiguranță, teamă – patimi omenești, mântuite prin puterea salvatoare a credinței):

(c) *Fariseul, stând, așa se ruga în sine: Dumnezeule, Îți mulțumesc că nu sunt ca **ceialți** oameni, răpitori, nedrești, adulteri, sau ca și acest vameș; (Sfânta Evanghelie după Luca, 18, 11).*

În „eu” – care „nu sunt ca ceilalți” – se circumscriu toți cei care fac din judecarea semenilor un mod de a fi; în pasajul evanghelic locutorul nu formulează o rugăciune de cerere, ci una de mulțumire, act firesc după ce a dobândit / a fost înzestrat cu un anumit har; el se folosește de rugăciune, convertind-o într-un act (expresiv) deziderativ, invocând puterea Instanței Supreme de a rămâne singular, de a nu se identifica cu ceilalți, de a nu deveni asemenea cu ..., de a-și păstra unicitatea.

Termenul *fariseu* cunoaște o modificare semantică de la *Vechiul* la *Noul Testament*, concomitent cu deteriorarea sensului ulterior: fariseul a fost un personaj conotat inițial pozitiv: în conformitate cu propriile principii, el respecta legea veterotestamentară; greșea, însă, din cauză că o aplica în litera ei, nu în spiritul ei. Din păstrători ai Poruncilor, aceste „călăuze oarbe” ajung asemenea celor de care pretind (prin intermediul negației sintactice – *nu sunt ca ceialți oameni*) că se delimitează. Probabil, în această autoevaluare eronată trebuie căutat începutul conotației negative a termenului, survenite în timp.

(d) *Fraților, despre cei ce au adormit, nu voim să fiți în neștiință, ca să nu vă întristați, ca **ceialți**, care nu au nădejde (Epistola întâia către Tesaloniceni a Sfântului Apostol Pavel, 4, 13).*

*De aceea să nu dormim ca și **ceialalți**, ci să priveghem și să fim treji (Epistola întâia către Tesaloniceni a Sfântului Apostol Pavel, 5, 6).*

Opțiunea enunțiatorului pentru structurile generice nu are doar justificări stilistice, ci ea este adesea rezultatul unor condiționări gramaticale: prin intermediul negației sintactice, locutorul se delimitează de *ceialalți* (necreștini), de grupul compact al celor care promovează comportamente socotite de el reprobabile („se întristează”, implicit „nu au nădejde”, „dorm” când ar trebui să vegheze) și se identifică cu aceia care fac opusul actelor incriminate: dorește să ia în discuție (să popularizeze / să condamne) abandonul (în somn, în renunțare) al celor necredincioși, pentru ca „frații” (întru Christos) să nu le urmeze exemplul; formula concluziv-deontică („de aceea să nu dormim”) instigă la conștiență (a spiritului): „să priveghem și să fim treji”. În cel de-al doilea text, raportul opozitiv este întărit printr-un cumul de mijloace: sintactice – raportul adversativ – și lexicale – verbele antonime *a dormi vs. a veghea*:

*(e) Și mulți dintre cei care dorm în țărâna pământului se vor scula, **unii** la viață veșnică, iar **alții** spre ocară și rușine veșnică (Daniel, 12, 2).*

***Unii** se dau drept bogați și n-au nimic, **alții** trec drept săraci, cu toate că au multe averi (Pildele lui Solomon, 13, 7).*

Unii – *alții* sunt instrumente lexico-gramaticale de impersonalizare a discursului. În ambele texte, acestea alcătuiesc o pereche antinomică, în care prima componentă este valorizată pozitiv, iar cea de-a doua negativ, desemnând pluralități nedefinite.

În primul text, *unii* reprezintă multiplicarea exponențială a lui *unu*, cea mai apropiată instanță (ca principii promovate) de locutor¹²: *unii* are rolul de echivalent, din punctul de vedere al identității, al lui *eu*. Prin *alții* se descrie multiplicarea lui *altul* (*tu*) decât mine, un conglomerat de alterități.

În al doilea paragraf, *unii* desemnează o voce textuală neutră, neimplicată, un indice *heterodiegetic*: locutorul nu se include în actele asertate, el fiind doar un „punct de vedere” situat „în spatele” textului (cu „focalizare zero”). Tot aici, structurile (*unii*) *se dau drept bogați* și (*alții*) *trec drept săraci* plasează acțiunile (calitățile) descrise sub semnul aparenței reale.

Cele două pronume nedefinite funcționează separat, au autonomie lexico-semantică distinctă, actualizările perechii având scopul de a accentua opoziția realizată sintactic adversativ (în prima frază) și prin juxtapunere (în a doua).

*(f) În iubire frățească, **unii pe alții** iubiți-vă; în cinste, unii altora dați-vă întâietate (Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel, 12, 10).*

*Cugetați același lucru **unii** pentru **alții**; nu cugetați la cele înalte, ci lăsați-vă duși spre*

¹² La nivel discursiv-pragmatic, apelativele generice onimizate incluzive – în a căror sferă semantică se cuprinde și locutorul – eliberează funcția de strategii argumentative (vezi Zafiu 2003: 233).

cele smerite. Nu vă socotiți voi înșivă înțelepți (Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel, 12, 16).

Deci să nu ne mai judecăm **unii pe alții**, ci mai degrabă judecați aceasta: Să nu dați fratelui prilej de poticnire sau de sminteală (Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel, 14, 13).

Iar Dumnezeuul răbdării și al mângâierii să vă dea vouă a gândi la fel **unii** pentru **alții**, după Iisus Hristos (Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel, 15, 5).

De aceea, primiți-vă **unii pe alții**, precum și Hristos v-a primit pe voi, spre slava lui Dumnezeu (Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel, 15, 7).

Și, frații mei, sunt încredințat eu însumi despre voi, că și voi sunteți plini de bunătate, plini de toată cunoștința, putând să vă povățuiți **unii pe alții** (Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel, 15, 14).

Îmbrățișați-vă **unii pe alții** cu sărutare sfântă. Vă îmbrățișează pe voi toate Bisericile lui Hristos (Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel, 16, 16).

Îngăduindu-vă **unii pe alții** și iertând **unii altora**, dacă are cineva vreo plângere împotriva cuiva; după cum și Hristos v-a iertat vouă, așa să iertați și voi (Epistola către Coloseni a Sfântului Apostol Pavel, 3, 13).

Într-o cu totul altă ipostază lexico-gramaticală (semantic își conservă independența aproape intactă) se regăsesc cele două pronume în locuțiunea pronominală (ocurentă în varii lexicalizări) *unii pe alții*. Prin desfacerea constituentelor locuționale – doar parțial gramaticalizați în ciuda structurii fixe în care se întâlnesc – se reconstituie sferele de semnificație autonome (discutate și cu prilejul textului biblic anterior). Cele două unități alcătuiesc, cum spuneam, un tot unitar gramatical (locuțional) și parțial chiar semantic.

Toți suntem fii ai lui Dumnezeu, *intenționați* după chipul și asemănarea Sa: *Și a zis Dumnezeu: „Să facem om după chipul și după asemănarea* (subl. n.) *Noastră [...]”* (Facerea, 1, 26). În versetul următor, însă, ni se spune că [...] **a făcut** Dumnezeu pe om **după chipul** Său; *după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie* (Facerea, 1, 27): creatura a fost „modelată” doar după chipul Său, *asemănarea* (neiterată) fiind constituită tocmai din ceea ce este distinct (i. e. diferitele grade în care omul reușește „să copieze” Modelul, să se apropie cât mai mult de El). *Chipul* este un dar constant: în orice împrejurări s-ar afla, omul nu-l poate pierde. *Asemănarea*, în schimb, este variabilă în funcție de măsura în care se dobândește; de aici se naște diferența. Drept urmare, trebuie să ne acceptăm unii pe alții în virtutea faptului că toți avem chipul Lui Dumnezeu ca datum, iar asemănarea cu El ca aspirație; să-l includem pe altul (decât noi înșine) în gestul reflex al toleranței noastre, iar toate diferențele lui să ni le apropiem. Faptul că suntem niște particulari într-o generalitate este întărit și de opțiunea lexicală pentru doi termeni cu semantici aferente, dar care împreună conduc către un singur sens: *unii pe alții* nu este același lucru cu *toți* uniformizator, ci este o multiplicitate de diferențe într-un singur chip.

3. Concluzii

3.1. Refuzul numelui (substituirea totală sau modificarea parțială) se referă la atitudinea purtătorului sau a altor membri ai comunității de a se raporta psiholingvistic la antroponimul oficial.

Potrivit cutumei denominative, nou-născutul preia unul (sau mai multe) nume ale predecesorilor. Numele convențional are, în general, o structură complexă (plurimembră):

- numele clanic (patronimicul / matronimicul) (semnul apartenenței la gintă) +
- unul sau mai multe nume diferențioare (care asigură posibilitatea identificării interindividuale).

Excepție de la regulă reprezintă cazurile de înlocuire a numelui oficial printr-un substituit:

- fie diferențiator (rol de supraindividualizare în interiorul clasei – atunci când prenumele este resimțit ca având potențial redus sau zero de particularizare, din pricina reiterării lui într-o aceeași comunitate sau din cauza unei insuficiențe eufonice, fiind, prin urmare, „sanționat” de purtător prin schimbarea lui),

- fie printr-unul generalizator (comportând diverse niveluri de genericitate).

Numele inițial se refuză

- din cauza capacității diminuate de unicizare a subiectului,
- din dorința numitului sau a celor implicați în rularea numelui de a se / a-l ancora într-o altă ascendență sau de a se / a-l înscrie într-o altă clasă (ne)diferențiată.

3.2. Am identificat câteva posibilități de ne-numire cu numele oficial. Formațiile onimizate sunt următoarele:

3.2.1. antroponim alternativ (*Emilia cândva Serbac*).

Intrarea în lume este oficiată prin botez (în cadrul căruia individul este recunoscut ca urmaș și primește un cod (nominal) de identificare). Ieșirea din lume *dez-leagă* individul de apartenența nominală imediată (oficială / familială) și-i permite evocarea (prin reiterare) a unei alte apartenențe (fie tot oficiale – anterioare: numele de dinaintea căsătoriei sau orice alt nume cu care titularul se identifică sau cu care îl asociază colectivitatea (nume neutru, de exemplu, adoptat prin renunțarea atât la patronimic / matronimic, cât și la numele de căsătorie), – fie neoficiale: semnul care l-a făcut distinct și cu care va rămâne în memoria celorlalți).

3.2.2. generice nedefinite din metarealitate, care au „proprietatea primară de a desemna genericul prin intermediul unui termen singular” (Zafiu 2003: 243): *the Others „Ceilalți”* (de dincolo, diferiți de „ceilalți” de dincoace) (vezi *supra*, **2.3.**, (a)-(e));

3.2.3. generice nedefinite din „realitate”: (auto)delimitare de promotorii altei concepții: – *estetice*: se identifică două tipuri semantice: *eu* / care se distanțează, se detașează de alteritate / *alții* (vezi *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii / vs. / Lumina altora / sugrumă vraja nepătrunsului ascuns / în adâncimi de întuneric (Eu nu strivesc corola de minuni a lumii, Lucian Blaga)*);

– moral-religioase (vetero- / nou testamentare): *Dumnezeule, Îți mulțumesc că nu sunt ca ceilalți oameni* [...] (*Sfânta Evanghelie după Luca, 18, 11*); *Iar el i-a zis: „De mă vor lega cu funii noi, care să nu mai fi fost întrebuințate, atunci eu voi slăbi și voi fi ca și ceilalți oameni”* (*Cartea judecătorilor, 16, 11*): genericul implicitează o complinire circumstanțială de excepție: *alții decât mine / noi*;

– *livrești* (paremiologice), funcționând cu titlu de exemplaritate: centru de grup nominal (postadjectival): *Călătorului îi șade bine cu drumul.*; centru de grup pronominal: *Cine se scoală de dimineată departe ajunge.* Indiferent de clasa morfologică din care provine, genericul (centru de grup) este susceptibil de intersubstituție universală, eliberând o semantică cvasinelimitată¹³ de posibilități de „umplere” cu sens (denotat).

Bibliografie

- Evseev, Ivan. 1997. *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*. Timișoara: Amarcord.
- Felecan, Daiana. 2014. *Pragmatica numelui și a numirii neconvenționale: de la paradigme teoretice la practici discursive*. Cluj-Napoca: Mega & Argonaut.
- Felecan, Oliviu. 2015. Se poate vorbi în română de (pre)nume unisex? În *Proceedings of the Third International Conference on Onomastics “Name and Naming”. Conventional/ Unconventional in Onomastics*, Oliviu Felecan (ed.). Cluj-Napoca: Editura Mega, Editura Argonaut.
- Freud, Sigmund. 1991. *Opere I, Totem și tabu*. Leonard Gavriliu (trad.). București: Editura Științifică.
- Guțu, G. 1983. *Dicționar latin-român*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Ionescu Pérez, Pedro Cristian. 2007. Concepte, metodologie și terminologie în antroponomia romanică. În *Limba română, limbă romanică*, Sanda Reinheimer Ripeanu, Ioana Vintilă Rădulescu (coord.), 215–230. București: Editura Academiei Române.
- Milner, J.-C. 1978. *De la syntaxe à l’interprétation. Quantité, insultes, exclamations*. Paris: Seuil.
- Moeschler, Jacques și Anne Reboul. 1999. *Dicționar enciclopedic de pragmatică* (DEP), coord. traducerii Carmen Vlad și Liana Pop. Cluj: Echinox.
- Munteanu Siserman, Mihaela. 2008. *Morphologie du groupe nominal (théorie et pratique)*. Baia Mare: Editura Universității de Nord.
- Munteanu Siserman, Mihaela. 2014. Despre câteva structuri lingvistice ale textului biblic: o perspectivă comparativă între română și franceză. În *Studii de diversitate culturală și limbaje de specialitate*, DCLS, Sonia Munteanu și Elena Păcurar (eds.), 387–401. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință.
- Zafiu, Rodica. 2003. „Tu” generic în limba română actuală. În *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, vol. II, *Actele Colocviului Catedrei de Limba română 27–28 nov. 2002*, Gabriela Pană Dindelegan (ed.), 233–254. București: Editura Universității din București.

Surse

<http://www.bibliaortodoxa.ro/>

¹³ „Genericitatea persoanei presupune referirea nu la indivizi specifici, ci la *entități colective*, la *grupuri* [...], al căror grad de nedeterminare este inerent, pentru că nu sunt precizate extensional, ci au limite neclare și caracter prototipic. Caracterul colectiv este constitutiv pentru valoarea generică” (Zafiu 2003: 242).